

Nederlands
Jeugdinstituut

Mentoren en maatjes voor jongeren

Sterke kanten en uitdagingen bij informele steun

2021 10 22 | Bastiaanssen, Ditters, Wiegman, Schrier en Bastiaan

Samenvatting

Het versterken van de eigen kracht van jongeren is een belangrijke prioriteit van het huidige jeugdbeleid. Sociale netwerken rond gezinnen zijn onmisbaar voor het opvoeden en opgroeien van jongeren en voor het versterken en benutten van die eigen kracht. Bekende en onbekende vrijwilligers kunnen in die sociale netwerken worden ingezet als mentor of maatje ter ondersteuning van jongeren.

Beschermende factoren

Door het inzetten van mentoren en maatjes voor jongeren kunnen vier beschermende factoren geactiveerd worden:

- sociale binding;
- kansen voor betrokkenheid;
- competenties waaronder sociale competenties;
- steun van belangrijke volwassenen en voorzieningen in de omgeving.

Overeenkomsten en verschillen

Kenmerkend voor mentor- of maatjesprojecten zijn de één-op-één relaties tussen een oudere, meer ervaren persoon en een jongere ontvanger, met als doel het vergroten van het welbevinden van de ontvanger. Het verschil tussen mentoren en maatjes is dat een mentor ervaringskennis inzet, terwijl een maatje vooral gericht is op emotionele en sociale steun.

Daarnaast bestaan van mentorschap formele vormen, die bijvoorbeeld via de school geregeld worden, en informele vormen waarbij de jongere zelf iemand zoekt. Het benutten van mentoren en maatjes maakt onderdeel uit van een breed palet aan vormen van informele steun.

Toepassingen

Mentoring is inzetbaar binnen het hele spectrum van het jeugdveld, van preventie tot specialistische jeugdhulp. Het preventief inzetten van mentoren kan gericht zijn op alle jongeren, maar ook op specifieke doelgroepen, zoals jongeren met een migratieachtergrond of pleegkinderen. In de jeugdhulp worden mentoren ingezet onder begeleiding van professionals. Het voordeel daarvan is dat de mentor de jongere vaak beter weet te bereiken en beter bij de jongere kan aansluiten dan de jeugdhulpprofessional.

Effecten

Onderzoekers hebben de grootste effecten van mentor- en maatjes gevonden voor sociaal-emotionele ontwikkeling en schoolprestaties en functioneren op het werk. De resultaten illustreren het belang van informeel mentorschap in het leven van jongeren en van het bevorderen van omgevingen waarin zulke mentorrelaties kunnen ontstaan. Kleinschalige studies in Nederland naar

de effectiviteit van een zelfgekozen informele mentor in de jeugdzorg laten eerste positieve resultaten zien. Mentor- of maatjesprojecten leiden meestal niet direct tot spectaculaire, concrete resultaten, maar leveren wel op de langere termijn een positieve bijdrage aan het leven van jongeren. Ook moet gewaakt worden voor mislukkingen vanwege de funeste gevolgen die ze voor de jongere kunnen hebben. Er is geen onderzoek bekend naar de risicofactoren van het benutten van mentoren. Ook blijkt uit praktijkervaringen dat de professionalisering en inbedding van het benutten van informele mentoren nog aandacht behoeft. Het kiezen van een informele mentor door de jongere kan een positieve en veelbelovende aanpak zijn, mits de kansen en uitdagingen voldoende geadresseerd worden.

Mogelijkheden voor gemeenten

Gemeenten kunnen verschillende rollen vervullen in het bevorderen van de vrijwillige inzet ter versterking van de sociale netwerken van jongeren: regievoerder, samenwerkingspartner en opdrachtgever en financier. In diverse gemeenten zijn van deze rollen interessante voorbeelden bekend. Bij het maken, uitvoeren en evalueren van het jeugdbeleid is het belangrijk dat gemeenten aandacht besteden aan de mogelijkheden binnen de vrijwillige inzet om maatwerk voor jongeren te leveren en aan de noodzaak van professionele begeleiding en coaching van vrijwilligers.

Inleiding

Het versterken van de eigen kracht van jongeren is een belangrijke prioriteit van het huidige jeugdbeleid. Uitgaan van de eigen verantwoordelijkheid en de eigen mogelijkheden, oftewel de eigen kracht, met inzet van het eigen sociale netwerk, is één van de transformatiedoelen uit de Jeugdwet (Ince & Schmidt, 2017). De transformatie van het jeugdstelsel en het sociale stelsel heeft alleen kans van slagen als er een sterke basis ontstaat voor de jeugd. Dat wil zeggen: een veelzijdige omgeving, waarin kinderen en jongeren gezond, veilig en kansrijk opgroeien en de beste kansen krijgen om zo goed mogelijk mee te doen in de samenleving. Sociale netwerken rond gezinnen zijn onmisbaar voor het opvoeden en opgroeien van jongeren en voor het versterken van de eigen kracht. Door informele steun uit die netwerken zijn ouders en jongeren in staat vragen en problemen in de opvoeding of bij het opgroeien zoveel mogelijk zelf op te lossen. Hoe steviger het sociale netwerk van een gezin of jongere, des te groter de kans dat zij beter grip houden op hun leven (Ince, Van Yperen & Valkestijn, 2018). Omdat jongeren gebaat zijn bij een betrokken sociale omgeving waarin gedeelde (opvoedings)verantwoordelijkheid bestaat, hoort het stimuleren van vrijwillige inzet uit hun netwerk onderdeel van het jeugdbeleid te zijn.

De vraag is nu hoe gemeenten, jeugdveld en vrijwilligers deze intenties in de praktijk het beste kunnen vormgeven. Daarom schetsen we hierna eerst hoe informele steun uit het netwerk als beschermende factor kan werken voor kwetsbare jongeren. Vervolgens staan we stil bij een specifieke vorm van informele steun aan jongeren waarmee al veel ervaring is opgedaan: het inzetten van mentoren en maatjes. Na een verheldering van de terminologie komt de effectiviteit van mentor- en maatjesprojecten aan bod en geven we daarvan verschillende voorbeelden. Tot slot kijken we naar de ambities van gemeenten en naar de verschillende rollen die gemeenten kunnen spelen in het stimuleren van informele steun aan jongeren. Met deze notitie hopen we bij te dragen aan de bewustwording bij gemeenten dat informele steun voor jongeren een belangrijke beschermende factor kan zijn die de veelzijdigheid en kansrijkheid van de omgeving waarin zij opgroeien kan versterken, in het bijzonder voor jongeren met een kwetsbare achtergrond voor wie een ondersteunend netwerk vaak ontbreekt. Daarnaast willen we gemeenten laten zien hoe ze dit streven in de praktijk kunnen invullen.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inleiding	4
1 Informele steun als beschermende factor	6
1.1 Top tien beschermende factoren	6
1.2 Beschermende factoren van mentoren en maatjes	6
2 De betekenis van mentoren en maatjes	8
2.1 Mentor of maatje	8
2.2 Formele of informele mentoring	8
2.3 Mentor voor specifieke groepen of situaties	9
2.4 Mentoring als vorm van preventie of jeugdhulp	9
2.5 Informele steun is een breed concept	9
3 De effectiviteit van mentoren en maatjes	11
3.1 Wetenschappelijke reviewstudies	11
3.2 Inzet van mentoren en maatjes binnen een specifieke context	12
3.3 Studies in Nederland	14
3.4 Ervaringen uit de praktijk	15
3.5 Conclusies over de effectiviteit van mentoren en maatjes	17
4 De ambities en rollen van de gemeente	19
4.1 Regievoerder	19
4.2 Samenwerkingspartner en stimulator	20
4.3 Opdrachtgever en financier	21
4.4 De aandacht waard	21
5 Referentielijst	22
Bijlagen	24
Mentoren en maatjes als vorm van preventie	24
Mentoring en maatjes als vorm van jeugdhulp	27

1 Informele steun als beschermende factor

Jongeren met ondersteunende netwerken zijn veerkrachtiger en beter bestand tegen stresserende omstandigheden en hebben meer kans op te groeien tot gezonde volwassenen. Daarom wordt tegenwoordig in het jeugdbeleid niet alleen aandacht aan de preventie van risico's en problemen in de psychosociale ontwikkeling van jongeren, maar ook in toenemende mate voor factoren die een positieve ontwikkeling van jongeren bevorderen. Behalve op het behandelen van problemen bij opgroeien en opvoeden ligt de focus van praktijk, beleid en wetenschap ook steeds meer op beschermende factoren die bijdragen aan de positieve ontwikkeling van jongeren. Programma's en methoden zijn niet alleen in te zetten om risico's en problemen te voorkomen of te verminderen, maar ook om de mogelijkheden en kansen van kinderen en hun opvoeders te vergroten en daarmee een positieve ontwikkeling van jongeren te stimuleren.

1.1 Top tien beschermende factoren

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een top tien van beschermende factoren opgesteld die als leidraad kan dienen voor het inzetten van activiteiten en interventies voor de positieve ontwikkeling van de jongeren:

1. Sociale binding: erbij horen
2. Kansen voor betrokkenheid: een bijdrage leveren
3. Duidelijke waarden en normen voor positief gedrag
4. Erkenning en waardering voor positief gedrag
5. Steun van belangrijke volwassenen en leeftijdsgenoten
6. Constructieve vrijetijdsbesteding
7. Competenties vergroten; sociaal/emotioneel
8. Cognitieve vaardigheden
9. Schoolmotivatie
10. Positieve identiteit en zelfvertrouwen

Aangezien kwetsbare jongeren een verhoogde kans hebben op een problematische ontwikkeling, is het belangrijk om bovenstaande beschermende factoren in hun leven te versterken.

1.2 Beschermende factoren van mentoren en maatjes

Door het inzetten van mentoren en maatjes voor jongeren kunnen in het bijzonder de volgende vier beschermende factoren geactiveerd worden:

- *Sociale binding*
Iedereen heeft sociale steun en vriendschappen nodig omdat mensen van nature ergens bij willen horen (Kimerling & Calhoun, 1994). Bij sociale binding gaat het om de emotionele band en het commitment van een jongere met sociale relaties in het gezin, zijn vriendengroep, school en wijk. Concreet gaat het om warme, ondersteunende, affectieve relaties met het gezin en andere volwassenen in de omgeving.

- *Kansen voor betrokkenheid*
Jongeren hebben kansen nodig om een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage te leveren aan verbanden waar zij deel van uitmaken (familie, school, gemeenschap). Om interpersoonlijke vaardigheden te kunnen ontwikkelen, hebben zij kansen nodig op interactie en participatie.
- *Competenties waaronder sociale*
Sociale competentie omvat een scala aan interpersoonlijke vaardigheden die jongeren helpen gevoelens, gedachten en gedrag te integreren om zo bepaalde sociale doelen te bereiken. Groenendaal & Van Yperen (1994) noemen als onderdeel van sociale competentie ook het kunnen uitkiezen van modelfiguren en steunbronnen, bijvoorbeeld leeftijdgenoten of leerkrachten, tot wie jongeren zich onder stressvolle omstandigheden kunnen wenden.
- *Steun van belangrijke volwassenen en voorzieningen in de omgeving*
Steun van ouders en andere volwassenen in de omgeving van jongeren, zoals leerkrachten en volwassenen in de buurt, is van belang voor het welbevinden en de voorspoedige ontwikkeling van kinderen en jongeren. Ouders zijn de eerstverantwoordelijken voor de opvoeding van hun kinderen. Medeopvoeders kunnen volwassenen zijn die vanuit een informele rol deelnemen in de opvoeding, zoals familieleden, burens, vrienden, kennissen in geloofsgemeenschappen, ouders van vrienden of vriendinnen en vrijwilligers, bijvoorbeeld in verenigingen.
Een betrokken en actief sociaal netwerk kan jongeren beschermen wanneer ze te maken hebben met veel problemen of risicofactoren. Doordat ouders en jongeren praktische of emotionele steun krijgen, is de kans kleiner dat opvoedingsproblemen escaleren en een jongeren zo'n problematische opvoedingssituatie komt dat zijn ontwikkeling ernstig bedreigd raakt. Veel van de volwassenen die ouders en jongeren ondersteunen, zijn te vinden bij voorzieningen in de omgeving van de jongeren, zoals de school, het jongerenwerk, de sportclub en op het internet. Uit de literatuur komt naar voren dat de toegankelijkheid van deze voorzieningen voor jongeren, direct of via hun opvoeders, een beschermende factor vormt, ook waar het gaat om het verkrijgen van steun van informele of professionele hulpverleners (Unger, 2015). Deze voorzieningen zijn daarnaast meer algemeen van belang, omdat ze een bron vormen van onder meer sociale binding, bijvoorbeeld de mogelijkheid om vrienden te maken op de sportclub en social media, en van constructieve tijdsbesteding.

2 De betekenis van mentoren en maatjes

Uit onderzoek is gebleken dat mentor- en maatjesprogramma's kunnen worden ingezet om veerkracht te versterken en positieve ontwikkeling te stimuleren. Dat vermindert risico's op bijvoorbeeld delinquent gedrag, schooluitval en agressie en op problemen zoals eenzaamheid en isolement (Dekker, Van Straaten & Kaddouri (2013).

Voordat we uitleggen hoe dat komt, schetsen we eerst wat mentoren en maatjes precies zijn en in welke vormen zij actief zijn.

2.1 Mentor of maatje

De definitie van personen die als mentor of maatje zijn aangesteld, varieert in de literatuur. Zo worden de termen maatjes en mentoren regelmatig door elkaar gebruikt. Het Oranje Fonds maakt het onderscheid tussen mentorprojecten en maatjesprojecten als volgt:

- bij mentorprojecten helpen vrijwilligers jongeren met hun schoolvorderingen, huiswerk of het vinden van een stage of baan;
- bij maatjesprojecten bieden vrijwilligers sociaal-emotionele steun, doen ze aan eenzaamheidsbestrijding of halen ze iemand uit een isolement.

Volgens Dekker en collega's (2013) staat bij de inzet van mentoren hun ervaringsdeskundigheid om jongeren vooruit te helpen op school of werk voorop, terwijl dit bij een maatjesproject niet het geval hoeft te zijn.

Wat de verschillende definities gemeen hebben is dat er meestal sprake is van een één-op-één relatie tussen een mentor en een ontvanger, de 'mentee'. Die relatie heeft als doel het welbevinden van de ontvanger te vergroten. De mentor is meestal een oudere, volwassen persoon uit de gemeenschap die een jongere persoon kansen biedt voor imitatie van prosociaal gedrag, het ontvangen van advies, emotionele en praktische steun en leuke activiteiten waaruit aandacht en interesse voor de ontvanger blijkt (Tolan e.a., 2013). De inzet van mentoren en maatjes is een vorm van informele steun.

2.2 Formele of informele mentoring

In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen *formele* en *informele* mentoren. Bij formele mentoring zijn de mentoren professionals die worden toegewezen aan een jongere. Zo werken sommige scholen samen met coaches die in de jeugdhulp werken. Deze mentoren waren voorheen voor de jongere vaak onbekend.

In deze notitie staat informele mentoring centraal: ondersteuning door iemand die geen professional is. Daarin zijn weer twee vormen te onderscheiden:

- *Natural mentoring*: de jongere kiest zelf een vertrouwd persoon uit zijn eigen netwerk. De relatie tussen mentor en jongeren bestaat vaak al en is op een natuurlijke manier ontstaan.

Het voordeel van informele mentoring is dat er vaak al een vertrouwensband is waardoor jongeren sneller ondersteuning zullen vragen en accepteren. Daarnaast blijken informele mentorrelaties met bekenden vaak duurzamer te zijn dan met onbekenden, omdat het bestaande relaties zijn die ook blijven voortbestaan.

- *Vrijwilligers als mentor*: de vrijwilliger is in eerste instantie een onbekende die aan de jongere wordt gekoppeld. Deze vrijwilliger kan een ervaringsdeskundige zijn; iemand die soortgelijke ervaringen heeft als de jongere en zich goed kan inleven.

Het feit dat de bekende of de onbekende vrijwilliger geen professional is, maakt de steun bij informele mentoring makkelijker te accepteren voor jongeren die veel hebben meegemaakt en moeite hebben om professionals te vertrouwen.

2.3 Mentor voor specifieke groepen of situaties

Het inzetten van mentoren kan gericht zijn op alle jongeren of op specifieke doelgroepen, zoals jongeren met een migratieachtergrond of pleegkinderen. Soms zijn deze mentoren ervaringsdeskundig waardoor ze een positief voorbeeld kunnen zijn voor jongeren. Ook kan het makkelijker zijn voor de jongere om een vertrouwensband aan te gaan met een vrijwilliger omdat de vrijwilliger in een vergelijkbare situatie heeft gezeten, goed terecht is gekomen en zich in de jongere kan verplaatsen.

2.4 Mentoring als vorm van preventie of jeugdhulp

Mentoring is inzetbaar binnen het hele spectrum van het jeugdveld, dus van preventie tot specialistische jeugdhulp. In talloze projecten worden mentoren of maatjes preventief ingezet om de ontwikkeling van jongeren positief te beïnvloeden. In bijlage I worden enkele programma's beschreven. Een voorbeeld is MatchMentor waardoor jongeren in de leeftijd van 10 tot 23 jaar ondersteuning kunnen krijgen van vrijwilligers op de gebieden school, vrije tijd en thuissituatie. Het doel is de jongeren te ondersteunen bij het succesvol inrichten van hun leven.

Mentoren kunnen ook worden ingezet in de jeugdhulp. In dat geval worden ze vaak begeleid door professionals (Lam & Ligtermoet, 2018). Het voordeel van een mentor in de jeugdhulp is dat hij de jongere vaak beter weet te bereiken en beter bij de jongere kan aansluiten dan de jeugdhulpprofessional, zeker als de mentor een bekende van de jongere is.

Een voorbeeld van een programma dat de afgelopen tijd veel aandacht heeft gekregen is *Jouw Ingebrachte Mentor* (JIM). In bijlage II wordt de JIM-aanpak kort beschreven, naast *Jeugdsupport*, *Fier* en *het Naast Wonend Mentorhuis*. Opgemerkt moet worden dat de beschreven programma's geen afgebakende interventies zijn, maar deel uitmaken van een behandeltraject binnen de jeugdhulp.

2.5 Informele steun is een breed concept

Naast de gekozen focus is het belangrijk om te benadrukken dat het versterken van informele steun in het jeugdveld een breed concept is. Zo kan het versterken van informele steun in buurten en

wijken ook voorkomen dat specialistische jeugdhulp nodig is. Ook bestaan er naast een zelfgekozen mentor ook andere vormen van informele steun, zowel binnen als buiten specialistische jeugdhulp. Voorbeelden hiervan zijn steungezinnen, de burgervoogd, netwerkpleegzorg en het organiseren van duurzame netwerken met meerdere steunfiguren rondom kinderen, jongeren en gezinnen in kwetsbare situaties. De gekozen focus voor de zelfgekozen mentor is voor deze korte vervolgnitie van belang om de kennis over en de ervaringen met dit specifieke type informele steun goed te kunnen richten.

3 De effectiviteit van mentoren en maatjes

Om de effectiviteit van informele steun in de vorm van mentoren en maatjes te beschrijven, hebben we nationale en internationale literatuur bekeken. Eerst bespreken we reviewstudies. Vervolgens bekijken we internationaal onderzoek naar de inzet van mentoren en maatjes in een specifieke context. Daarna gaan we in op studies uitgevoerd in Nederland. We eindigen het hoofdstuk met ervaringen uit de praktijk.

3.1 Wetenschappelijke reviewstudies

Uit een reviewstudie, door DuBois en collega's (2011), naar 73 evaluaties van mentorprogramma's blijkt dat de inzet van mentoren positief kan bijdragen aan gedrag, sociale ontwikkeling, emotionele ontwikkeling en schoolprestaties. Uit een tweede reviewstudie, een meta-analyse van evaluatiestudies naar de effecten projecten die de inzet van mentoren benutten, blijkt dat deze projecten een positief effect kunnen hebben op psychologisch en sociaal-communicatief vlak (Van der Tier & Potting, 2015). Hiermee wordt bedoeld dat ze het zelfvertrouwen vergroten en positieve relaties stimuleren. Daarnaast kan de inzet van mentoren positieve effecten hebben op persoonlijke ontwikkeling en horizonverbreding. In een derde reviewstudie, door Van Dam en collega's (2018), is door middel van een meta-analyse gekeken of de aanwezigheid van een informele mentor kan bijdragen aan betere uitkomsten bij jongeren op de domeinen academisch- en beroepsmatig functioneren, sociaal-emotionele ontwikkeling, fysieke gezondheid en psychosociale problemen. Hun bevindingen wijzen erop dat de aanwezigheid van een natuurlijke mentor significant samenhangt met positieve ontwikkelingsuitkomsten. De grootste effecten werden gevonden voor sociaal-emotionele ontwikkeling en academisch en beroepsmatig functioneren. Ook zijn er aanwijzingen dat de aanwezigheid van een informele mentor en de kwaliteit van de mentorrelatie bijdragen aan positieve uitkomsten. De resultaten benadrukken volgens de auteurs het belang van informeel mentorschap in het leven van jongeren. Aangezien informele mentorrelaties vaak op een natuurlijke manier ontstaan en veel minder moeite kosten dan formele mentorrelaties, is het volgens hen belangrijk te investeren in de omgevingen van jeugd om daarmee kansen voor het ontstaan van informele mentorrelaties te vergroten. In 2021 beschreven Van Dam en collega's de effecten van studies naar de JIM-aanpak. De 14 studies betrokken bij deze meta-analyse vertoonden voorlopig bewijs dat de JIM-benadering positieve resultaten bevordert en beschermt tegen risico's. Kleine tot middelgrote effecten zijn zichtbaar op het academisch en beroepsmatig functioneren van de jongeren, de sociaal-emotionele ontwikkeling, de lichamelijke gezondheid en op psychosociale problemen. Ook op de lange termijn zijn deze gunstige effecten zichtbaar. De kanttekening hierbij is dat de meeste JIM-trajecten binnen deze studies opgericht waren om specifieke problemen aan te pakken. Dit is een verschil met JIM-trajecten die zich richten op niet-specifieke problematiek en uiteenlopende behoeften. Daarnaast werd een JIM-traject veelal ingezet in combinatie met andere interventies, wat in theorie ook zou kunnen bijdragen aan de effectgroottes. Echter is dit door middel van extra analyses van de data niet aangetoond. Door

jongeren zelf een mentor te laten kiezen – in plaats van enkel te vertrouwen op de professionele zorg en behandeling – kan JIM een duurzame manier zijn om jongeren te verbinden met de steun die zij nodig hebben. Ook bij deze meta-analyse moeten de zwakke designs van de individuele studies in acht genomen worden bij het interpreteren van de resultaten. Er was in de meeste studies geen sprake van een controlegroep of een meting naar de negatieve effecten.

Een mentor- of maatjesproject leidt meestal niet direct tot spectaculaire, concrete resultaten, zoals het behalen van een diploma of het vinden van een baan. Wel kan geconcludeerd worden dat de effecten eerder bestaan uit een combinatie van een serie kleine opbrengsten die samen een positieve bijdrage leveren aan het behalen van zichtbare verbeteringen op langere termijn (Van der Tier & Potting, 2015).

Negatieve effecten

Van de inzet van mentoren zijn ook negatieve gevolgen bekend. Volgens Rhodes (2004) kunnen mislukte ondersteuningstrajecten de kans vergroten dat een jongere verder in de problemen komt, met drugsgebruik, schoolverlaten en criminaliteit tot gevolg. Ook kan een jongere het vertrouwen in de hulpverlening kwijtraken.

Van Dam (2018) is positief kritisch over de door hen ontwikkelde JIM-aanpak. In een artikel in *de Pedagoog* beschrijven zij een casus waarin de mentor na een aanvankelijk succesvol mentortraject uiteindelijk voor meer onrust in het gezin heeft gezorgd. Feit blijft wel dat door inzet van de mentor de uithuisplaatsing van de jongere is voorkomen. De casus beschrijft de kracht van de inzet van een informele mentor samen met de uitdagingen die daarbij kunnen ontstaan.

Dubois en collega's (2011) geven aan dat het belangrijk is dat mentorprogramma's vasthouden aan de methodiek, zoals het screenen en trainen van mentoren.

3.2 Inzet van mentoren en maatjes binnen een specifieke context

De effecten van de ondersteuning van jongeren door een mentor of maatje in twee specifieke contexten zijn onderzocht: ter voorkoming van schoolverzuim of schoolverlaten, en gericht op jongvolwassenen die de pleegzorg verlaten.

Schoolverzuim/vroegtijdig schoolverlaten

In de Verenigde Staten is onderzoek gedaan naar de invloed van de relaties van jongeren met volwassenen en peers op beslissingen over op school blijven, schoolverlaten of teruggaan naar school vanuit het perspectief van jongeren (Hynes, 2015). Volgens de onderzoekers krijgen veel jongeren te maken met obstakels om een diploma te kunnen halen zonder dat ze daarbij ondersteuning of hulp ontvangen. Jongeren die van school gaan zonder diploma hebben met twee keer zoveel tegenslagen te maken als jongeren die wel hun diploma op tijd halen. Zij hebben bijvoorbeeld te maken met instabiliteit of negatieve ervaringen in de familie en met armoede. Deze jongeren rapporteerden veel minder bronnen van steun en minder verschillende typen steun.

Zowel een lage kwaliteit als een lage kwantiteit van relaties is van invloed op het besluit om van school te gaan. Verschillende typen steun – voornamelijk emotionele en praktische steun – verkleinen de kans dat jongeren zonder diploma van school gaan. Belangrijke steunbronnen die deze kans verkleinen zijn vooral ouders, volwassenen op school en volwassenen buiten school. Hoewel sociale steun van verschillende bronnen de effecten van ongunstige levenservaringen bij de meeste jongeren kan tegengaan, hebben jongeren met de meeste tegenslagen (meer dan vijf) extra steun nodig die familie, school en vrienden niet kunnen bieden. Dit zijn ook de jongeren die een extra duwtje nodig hebben richting sociale steunbronnen. Vaak is er één persoon als basis nodig die voor vertrouwen, stabiliteit en responsiviteit kan zorgen. Wanneer de jongere weer vertrouwen heeft in het aangaan van sociale relaties, kan hij meerdere bronnen van steun gaan benutten. Uiteindelijk heeft de jongere een web van steun om zich heen nodig met meerdere steunbronnen en meerdere soorten steun.

Junger-Tas (2002) en Dubois en collega's (2002) concluderen op basis van Amerikaans effectonderzoek dat met tutor- en mentorprojecten, mits goed gestructureerd en voortdurend begeleid, positieve effecten te bereiken zijn. De inzet van mentoren draagt bij aan het terugdringen van voortijdig schoolverlaten, het voorkomen van afstroom naar lagere vormen van onderwijs en het verhogen van de schoolmotivatie van leerlingen.

Pleegzorg

Jongeren die opgroeien in een pleeggezin moeten – net als alle andere jongeren – op een bepaald moment de overstap naar zelfstandigheid maken. Een groot aantal jongvolwassenen die de pleegzorg verlaten, blijkt echter onvoldoende voorbereid te zijn op volwassenheid. Zij beschikken niet over de juiste vaardigheden om zelfstandig in de maatschappij te kunnen functioneren of hebben onvoldoende ondersteuning van familie (Donkoh e.a., 2006; Everson-Hock e.a., 2011). Jongeren met een verhoogd risico op een problematische overgang kunnen met ondersteuning na het verlaten van de pleegzorg toch positieve uitkomsten laten zien (Stein, 2008). Een mentor zou de jongere kunnen helpen door sociale steun te bieden en de jongere te begeleiden naar zelfstandigheid. Door een verleden met trauma, verhuizingen en verstoorde relaties kan het voor pleegkinderen moeilijk zijn om een band aan te gaan met een formele mentor (Britner, Randall, & Ahrens, 2013). Wanneer de jongere zelf een mentor kiest uit zijn eigen netwerk, vergroot dat de kwaliteit en de duurzaamheid van de mentorrelatie.

Hoewel de meeste studies naar de inzet van mentoren in de pleegzorg gelimiteerd zijn door een kleine steekproef of het gebruik van cross-sectionele data, zijn de eerste resultaten positief (Ahrens, Dubois, Richardson, Fan & Lozano, 2008; Stein, 2008; Britner, Randall & Ahrens, 2013). Zo blijkt uit een review van Ahrens en collega's (2008) dat jongeren in de pleegzorg die gedurende hun adolescentie een mentor hadden, significant positievere uitkomsten als jongvolwassene hebben dan jongeren die geen mentor hadden. Zo volgen zij vaker onderwijs op een hoger niveau, rapporteren zij een betere algemene gezondheid en is hun zelfwaardering groter (Ahrens e.a.,

2008). Een review van Thompson en collega's (2016) laat zien dat er een verband is tussen de inzet van mentoren in de pleegzorg en betere psychosociale, gedrags- en schooluitkomsten.

3.3 Studies in Nederland

Maatjesprogramma's van het Oranjefonds

Een uitgebreid onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut (Dekker, Van Straaten & Kaddouri, 2013) naar de impact van maatjeswerk in Nederland laat zien dat maatjesprogramma's van het Oranjefonds voor zowel de hulpvrager als het maatje voordelen opleveren. Zij hebben met een literatuurstudie effecten van verschillende Nederlandse maatjesprogramma's geïnventariseerd (voor volwassenen en jongeren). Zo blijkt uit het onderzoek van Uytterlinde en collega's (2009) naar de opbrengsten van mentorpraktijken onder 196 mentoren en 122 mentees, afkomstig uit negen verschillende projecten, dat:

- hulpvragers meer vertrouwen hebben in de toekomst; deelname het zelfvertrouwen en de weerbaarheid van hulpvragers vergroot;
- deelname schoolprestaties stimuleert (met name bij programma's gericht op school of toeleiding naar werk);
- deelname sociale vaardigheden stimuleert;
- deelname de ontwikkeling van nieuwe interesses en hobby's stimuleert.

In deze studie zijn ook de opbrengsten voor de maatjes zelf onderzocht. Daaruit blijkt dat maatjes meer zelfvertrouwen en een beter zelfbeeld hebben gekregen, vaardigheden voor mentoring hebben ontwikkeld en over betere sociaal-communicatie vaardigheden zijn gaan beschikken. Samengevat laat het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut positieve resultaten zien van maatjeswerk op het gebied van zelfvertrouwen, sociale competenties en prestaties op school. Daarnaast wordt benadrukt dat maatjeswerk inzetten bij specifieke doelgroepen om maatwerk vraagt, bijvoorbeeld in de vorm van maatjesprojecten voor allochtone meiden tussen 12 en 18 jaar. Zo biedt het &U Meidenproject steun, vriendschap en advies aan allochtone meiden die thuis weinig tot geen steun ontvangen en met lichte psychische problemen kampen. Centraal in de aanpak staat de (iets oudere) vrijwilliger die als rolmodel fungeert en de zelfredzaamheid en het zelfvertrouwen van deze meiden tracht te vergroten. Het Verwey-Jonker Instituut benoemt een aantal succesfactoren voor het organiseren van maatjesinitiatieven, waaronder een duurzame relatie tussen een mentor en mentee, een effectieve match en deskundigheidsbevordering van mentoren (gesprekstechnieken, intervisie).

Onderzoek naar de JIM-aanpak

Van Dam, Heijmans en Stams (2021) onderzochten de resultaten van 24 JIM-trajecten. Volgens de mentoren (JIM's genoemd) betrokken bij deze trajecten kon in meer dan 70% van de gevallen een uithuisplaatsing worden voorkomen. Een JIM-traject waarbij de jongere toch uit huis werd geplaatst zien de JIM's niet als 'mislukt'. Soms was het beter voor jongere om uit huis te worden geplaatst omdat de situatie thuis onhoudbaar was. Omdat de jongere in een JIM-traject de regie heeft over

het kiezen van een JIM, kan de JIM fungeren als een belangrijke verbinding tussen het gezin en de zorg die nodig is. JIM's geven aan dat het waardevol is om iets bereikt te hebben met de jongere. Het blijft van belang om een kanttekening hierbij in acht te nemen. De JIM-aanpak zorgt voor een verandering in de verschillende sociale relaties met en rondom de jongere. In de meerderheid van de gevallen betrof dit een positieve verandering of geen verandering in de kwaliteit van de relaties. Het betrekken van een JIM kan ook zorgen voor meer conflict en spanning. Het kiezen van een JIM moet dus zorgvuldig overwogen worden. Onderzoekers adviseren daarom om ouders te betrekken bij de keuze voor een JIM. Uit het onderzoek blijkt dat een meerderheid van de JIM's nog in contact staat met de jongere na afsluiting van het traject. Dit getuigt van duurzame relaties tussen JIM's en jongeren, waar jongeren ook na een traject nog van profiteren. Een belangrijke kanttekening bij dit onderzoek is de kleine onderzoeksgroep. Dit gegeven moet worden meegenomen bij het interpreteren van de resultaten.

Stichting Het Vergeten Kind interviewde jongeren die ervaring hebben met jeugdhulp. Jongeren zijn positief over de JIM-aanpak. Jongeren vinden dat ieder kind recht zou moeten hebben op een JIM. 'Het is fijn om iemand naast je te hebben die je vertrouwt, waar je mee kan praten en die naar je luistert.' Ook wordt de JIM als een belangrijke ondersteuning gezien bij lastige gesprekken met bijvoorbeeld de hulpverlening en ervaren jongeren het als een pluspunt dat een JIM niet zomaar verdwijnt.

Databank Effectieve Jeugdinterventies

In de databank Effectieve Jeugdinterventies staan interventies opgenomen die in Nederland worden uitgevoerd en waarvan kennis over de werkzaamheid beschikbaar is. De meeste methoden voor mentor- en maatjesprojecten zijn niet opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies. Dat komt doordat het vaak gaat om generieke methoden die ingezet kunnen worden binnen verschillende interventies gericht op verschillende doelgroepen zoals het geval is bij de JIM-aanpak. Dat wil niet zeggen dat het inzetten van mentoren en maatjes niet werkt. Bij het inzetten van mentoren en maatjes is het belangrijk om het vakmanschap van professionals te vergroten. Ook is het zaak dat mentoren de resultaten voor de *mentees*, de jongeren met een mentor, monitoren zodat er een leer- en verbeteromgeving ontstaat (Bastiaanssen, 2019).

3.4 Ervaringen uit de praktijk

Praktijkervaringen van de samenwerkende branches in de jeugdhulp

De samenwerkende branches in de jeugdhulp (BGZI) zetten zich samen met de beroepsverenigingen (BPSW, NVO, NIP) al enige tijd in om de samenwerking tussen de formele hulp en de informele steun vanuit het bestaande netwerk te stimuleren. Zo organiseren zij trainingen en webinars over deze samenwerking en werken zij aan een handreiking voor professionals. In het 'Projectplan samenwerking informele steun' nemen zij de inzet van informele steun in de jeugdhulp onder de loep vanuit het perspectief van de ervaringsdeskundigen en het perspectief van de jeugdprofessionals. In het plan staat onder andere beschreven dat de samenwerking tussen de

formele hulp en de informele steun niet altijd optimaal verloopt, ondanks de welwillendheid van zowel de ervaringsdeskundigen als de professionals. Het projectplan geeft weer waar de kansen en de barrières liggen, en stelt op basis hiervan een actieplan op.

Voorafgaand aan het projectplan zijn verdiepende sessies georganiseerd. Ervaringsdeskundige jongeren en ouders gaven tijdens deze sessies aan dat nog niet alle jeugdprofessionals oog hebben voor de belangrijke rol van het netwerk en dat er nog onvoldoende kennis is over het bestaan van aanpakken zoals bijvoorbeeld de JIM. De ervaringsdeskundigen pleiten daarom voor meer bekendheid en inbedding van initiatieven zoals JIM in de jeugdhulp en jeugdbescherming. Ook pleiten zij voor meer erkenning van, en een gelijkwaardige samenwerking met, belangrijke personen in netwerk van jongeren. Het vergroten en versterken van het netwerk zou volgens deze ervaringsdeskundigen standaard opgenomen moeten worden als behandeldoel voor alle jongeren in de jeugdhulp. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat professionals hier prioriteit aan geven in het hulpverleningstraject.

Vanuit verdiepende sessie met professionals kwam naar voren dat professionals zich wel degelijk bewust zijn van het belang van informele steun. Gedurende deze sessie is dan ook in kaart gebracht wat maakt dat professionals toch niet altijd samenwerken met het informele netwerk. Hieruit kwamen vraagstukken rondom privacy, rolverwarring en onzekerheid naar voren: Hoe maak ik duidelijke afspraken met de betrokkenen, over rollen en verantwoordelijkheden? Mag gevoelige informatie gedeeld worden? Hoe ga ik om met tegenstrijdige wensen van jongeren en hun ouders over het betrekken van het netwerk? Hoe ga ik om met zorgen over de veiligheid? Ook lopen de professionals tegen knelpunten aan in de randvoorwaarden. Het gaat hierbij om werkdruk, financiering maar ook om de huidige context waarin gewerkt wordt en de vaste procedures en richtlijnen.

Op basis van de sessies en het gesprek met de ervaringsdeskundigen hebben de BGZJ en samenwerkende beroepsverenigingen onderstaande actiepunten geformuleerd. De actiepunten hebben als doel jongeren en ouders die te maken krijgen met jeugdhulp en jeugdbescherming de regie te laten houden over hun eigen leven. Zodat zij samen met hun informele netwerk en jeugdprofessionals aan duurzame oplossingen voor problemen in opgroeien of opvoeden kunnen werken.

Actiepunten:

- Ophalen en verspreiden van positieve praktijkvoorbeelden door het hele land.
- Meer ondersteuning/kennis voor professionals zodat zij willen, kunnen en durven om samen te werken met het informele netwerk.
- Het creëren van de juiste randvoorwaarden om samenwerking tussen de formele hulp en het informele netwerk mogelijk te maken.

Praktijkervaringen van de Academische Werkplaats Utrecht

Naast de ervaringen die de BGZJ en de beroepsverenigingen hebben opgehaald, heeft ook de Academische Werkplaats Transformatie Jeugd (AWJT) Utrecht interviews afgenomen onder 15 professionals en JIM's (Sekreve, Wijsbroek & Branje, 2020). Zowel professionals als JIM's gaven in deze interviews aan tevreden te zijn over de gelijkwaardige, informele samenwerkingsrelatie en de onderlinge communicatie. Ook gaven deze professionals aan veel waarde te hechten aan de betrokkenheid en adviezen van de JIM en zijn de geïnterviewden positief over de manier waarop de professional en de JIM elkaar aanvullen. De professionals faciliteerden de JIM tijdens het verwerven van een invloedspositie binnen het gezin. Hierdoor voelden JIM's zich gewaardeerd in hun rol en betrokkenheid. Wel is een belangrijke aanbeveling vanuit het onderzoek dat gezinswerkers meer kennis over de JIM-aanpak nodig hebben om de gewenste betrokkenheid te kunnen realiseren. Daarnaast is het belangrijk om voldoende expliciet te maken wat ieders rol is gedurende maar ook na afloop van het traject en om JIM's de begeleiding, ondersteuning en monitoring te bieden die nodig wordt geacht. Dit zou kunnen voorkomen dat JIM's vroegtijdig stoppen met het traject.

3.5 Conclusies over de effectiviteit van mentoren en maatjes

Uit binnenlands en buitenlands onderzoek blijkt dat het hebben van een mentor of maatje een positieve bijdrage levert aan de ontwikkeling van jongeren, in het bijzonder aan hun sociale en emotionele ontwikkeling. Ook dragen mentoren bij aan positieve schoolprestaties en het functioneren op het werk. Het inzetten van mentoren kan werken voor alle jongeren, maar ook specifiek gericht op bepaalde doelgroepen zoals jongeren met schoolverzuim of jongeren in de pleegzorg. Uit Nederlands onderzoek naar de JIM aanpak blijkt dat de inzet van een zelfgekozen informele mentor effectief kan zijn voor het voorkomen van uithuisplaatsingen. Ook zorgt het voor duurzame relaties die ook na het traject nog ondersteunend zijn. Echter moet er voorzichtig met deze resultaten om worden gegaan. Niet alleen omdat een deel van de onderzoeksresultaten is verkregen vanuit een kleine steekproef, maar ook omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat mislukte trajecten kunnen lijden tot verergering voor de problematiek van jongeren. Mentor- of maatjesprojecten leiden meestal niet direct tot spectaculaire, concrete resultaten, zoals het behalen van een diploma of het vinden van een baan. Eerder leiden ze tot een serie kleine opbrengsten die op de langere termijn positieve bijdragen aan zichtbare verbeteringen.

Naast kennis uit onderzoek zijn er ook belangrijke ervaringen uit de praktijk van de jeugdzorg over hoe het benutten van informele mentoren kan leiden tot positieve resultaten. Zo moet er zorgvuldig worden omgegaan met het kiezen van een mentor, waarbij rekening gehouden moet worden met de belangen en perspectieven van ieder gezinslid. Daarnaast is het van belang dat een mentor de juiste ondersteuning vanuit de professionele hulp krijgt gedurende het traject. Tot slot is het belangrijk dat professionals concrete handelingsadviezen krijgen aangereikt en dat de randvoorwaarden aanwezig zijn om op een zorgvuldige en veilige manier gebruik te maken van het informele netwerk.

Zowel vanuit wetenschappelijke literatuur als praktijkervaringen blijkt dat een informele mentor succesvol kan zijn. De professionalisering en inbedding van het benutten van informele mentoren heeft nog aandacht. Het kiezen van een informele mentor door de jongere kan een positieve en veelbelovende aanpak zijn, mits de kansen en uitdagingen voldoende geadresseerd worden.

4 De ambities en rollen van de gemeente

Het versterken van de eigen kracht van burgers is een belangrijk doel van het gemeentelijk beleid. Het inzetten van mentoren en maatjes ter versterking van de omgeving waarin jongeren opgroeien blijkt een positieve invloed te kunnen hebben op de ontwikkeling van jongeren, bijvoorbeeld in de vorm van meer zelfvertrouwen en betere schoolprestaties. De vraag is nu hoe de gemeente de eigen kracht van jongeren kan versterken, niet alleen door informele steun via mentoren en maatjes, maar ook door steun in bredere zin. Immers, 'de gemeente is van de visie, de verbinding en de middelen' (Snijder, 2015).

Het Verwey Jonker Instituut onderscheidt in haar publicatie *Pedagogische Civil Society voor beginners* (Bulsink, 2012) verschillende rollen voor de gemeente in het bevorderen van de vrijwillige inzet: regievoerder, samenwerkingspartner en opdrachtgever en financier (Van der Klein, Bulsink, & Van der Gaag (2012). De notitie *Samen om het kind* (Snijder, 2015) van het Nederlands Jeugdinstituut voegt daar nog de rol van stimulator aan toe. Hieronder lichten we deze rollen nader toe.

4.1 Regievoerder

In veel gemeenten neemt het lokale bestuur de rol op zich van regiehouder. Concreet betekent dit het bij elkaar brengen van partijen in de gemeente die een bijdrage leveren of zouden kunnen leveren aan het versterken van informele steun aan haar burgers. Zo heeft de gemeente een rol in de inrichting van het preventieve ondersteuningsaanbod en het jeugdhulpaanbod aan haar burgers, waaronder jongeren. Daarnaast vindt er ook ondersteuning plaats van jongeren vanuit scholen, sport- en vrijwilligersorganisaties en welzijnsorganisaties. De gemeente kan een belangrijke rol vervullen als verbinder tussen de basisvoorzieningen, onderdelen van het jeugdveld (zoals wijkteams en specialistisch hulp), scholen, sportclubs, vrijwilligersorganisaties en welzijnsorganisaties. Concreet betekent dit dat de gemeente alle partijen in de gemeente die zich inzetten om sociale netwerken en eigen kracht van jongeren te versterken bij elkaar kan brengen. De gemeente kan het overleg tussen de verschillende partijen faciliteren, zodat zij met elkaar bekijken hoe ze elkaar kunnen aanvullen en waar er nog lacunes in het aanbod zitten. Een voorbeeld daarvan komt uit de gemeente Deventer (Snijder, 2015). Deze gemeente koppelt jongerenwerkers aan collega's uit de jeugdhulp. Dit zorgt voor wederzijdse deskundigheidsbevordering.

Voorheen werden het jongerenwerk en de hulpverlening uitgevoerd door drie verschillende organisaties die soms met dezelfde jongeren werkten. Zij hebben zelf het initiatief genomen om meer samen te werken. De rol van de gemeente was het stimuleren en faciliteren van dit initiatief.

4.2 Samenwerkingspartner en stimulator

Behalve regievoerder, kan de gemeente ook aansluiten bij initiatieven of het stimuleren van initiatieven die inzetten op het vergroten van de sociale steun en het sociale informele netwerk van jongeren. Hierbij is gelijkwaardigheid tussen alle betrokken partijen een belangrijke voorwaarde. Daar waar andere partijen dan de gemeente een initiatief (willen) ontplooiën, kan de gemeente vooral een stimulerende en faciliterende rol spelen. Hierbij scheidt de gemeente de voorwaarden voor partijen om zelf een ondersteunende omgeving te creëren voor jongeren en door jongeren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het faciliteren van initiatieven van jongeren zelf, bijvoorbeeld door hen een ruimte te bieden voor ontmoeting. Een voorbeeld hiervan is Triple ThreaT¹ dat is uitgegroeid van een jongereninitiatief tot een jongerencommunity in Haarlem, met als doel jongeren te stimuleren om iets met hun passie te doen. Het is niet alleen een plek waar jongeren kunnen sporten, het is ook een platform voor ontmoeting. Doordat Triple ThreaT is uitgegroeid tot een community is het normaal geworden dat de jongeren elkaar helpen binnen de community. Een gemeente kan van haar eigen lokale voorzieningen vragen aansluiting te zoeken en samen te gaan werken met vrijwilligersorganisaties die mentor- of maatjesprojecten bieden. Zo kan een gemeentelijk jongerenloket dat jongeren informatie en advies biedt over bijvoorbeeld omgaan met geld en schulden, samenwerken met een vrijwilligersorganisatie die schuldhulpmaatjes koppelt aan jongeren. Hierbij ligt de focus van de informele steun aan jongeren op het bieden van praktische steun.

Ook kan de gemeente een stimulerende rol spelen door het vergroten van het bewustzijn bij professionals als het gaat om het versterken van de eigen kracht van professionals. Uitgaan van eigen kracht van jongeren vraagt van professionals een andere manier van kijken, denken en handelen. Ondersteunen in plaats van overnemen. De gemeente kan bijdragen aan dit bewustwordingsproces bij professionals. Neem het voorbeeld van de gemeente Amsterdam. In het kader van het programma Overgang naar Volwassenheid 16-27 organiseert de gemeente Amsterdam verschillende expertmeetings. Een van deze expertmeetings stond in het teken van sociaal steunende netwerken². Verschillende professionals die met jongeren werken, gingen met elkaar in gesprek over hoe professionals kunnen helpen deze netwerken op te bouwen en te onderhouden, ook als de professionele ondersteuning wegvalt. Door deze expertmeeting draagt de gemeente Amsterdam bij aan de bewustwording van professionals over het versterken van de informele steun en de uitwisseling van ervaringen tussen professionals.

¹ <https://www.vereniging.triplethreat.nl/>

² https://www.amsterdam.nl/sociaaldomein/beleid-jeugdhulp/artikelen-0/expertmeeting-4-juni-steunende-sociale/?utm_source=nieuwsbrief&utm_medium=e-mail&utm_term=20190611&utm_content=link_IDOETSBI&utm_campaign=Nieuwsbrief%20Overgang%20naar%20Volwassenheid%20%232

4.3 Opdrachtgever en financier

Als opdrachtgever heeft de gemeente een meer sturende rol. Zij maakt inkoopafspraken en stelt eisen aan kwaliteit. Het versterken van informele steun vindt echter primair plaats buiten de formele kaders. Vanuit de gedachte van de pedagogische civil society gaat het om dat deel van de samenleving waarin burgers (kinderen, jongeren, ouders en andere volwassenen) in vrijwillige verbanden verantwoordelijkheid nemen voor een pedagogisch klimaat waarin het goed opvoeden en opgroeien is. Zij doen dat in samenwerking met of juist als tegenkracht voor overheden, bedrijven en andere civil society organisaties (Senten, 2010). Dit betekent niet dat de gemeente geen enkele betrokkenheid kan hebben, maar het is de vraag of de opdrachtgeversrol leidt tot de gewenste versterking van informele steun in de samenleving. Financiering op grond van een subsidie ligt dan meer voor de hand. Een voorbeeld daarvan geeft de gemeente Lelystad met een maatjesproject voor dak- en thuisloze jongeren in samenwerking met verschillende maatschappelijke partners. De jongeren ontvangen stabiele huisvesting en begeleiding van een ervaren maatje, zodat zij hun leven weer op de rit kunnen krijgen.

4.4 De aandacht waard

Onze aanname aan het begin van deze notitie was dat het inzetten van mentoren en maatjes kan leiden tot versterking van vier beschermende factoren voor de ontwikkeling van jongeren: sociale binding, kansen voor betrokkenheid, competenties, waaronder sociale competenties, en steun van belangrijke volwassenen in het leven van een jongere. Onderzoek bevestigt dat het hebben van een mentor vooral bijdraagt aan de sociale en emotionele ontwikkeling van jongeren, en daarnaast ook aan hun schoolprestaties en beroepsmatig functioneren. De zichtbare verbeteringen in het leven van jongeren op de langere termijn lijken reden genoeg om van gemeenten meer aandacht te vragen voor de inzet van vrijwilligers ter versterking van het sociale netwerk van jongeren, bijvoorbeeld in de vorm van mentor- en maatjesprojecten.

Aandachtspunten

Het is belangrijk dat gemeenten oog hebben voor zowel de positieve als de negatieve effecten van informele steun. Voorkomen moet worden dat jongeren door de inzet van een maatje of mentor juist verder in de problemen komen en het vertrouwen verliezen om hulp en ondersteuning te vragen.

Ter vergroting van het vakmanschap is voor het inzetten van mentoren of maatjes professionele begeleiding en coaching van mentoren of maatjes nodig, naast het monitoren van de resultaten. Bovendien zal een mentor- of maatjestrject er voor iedere jongere anders uitzien, omdat er geen *'one size fits all'* -methode voor bestaat.

Zolang gemeenten en professionals deze aandachtspunten voor ogen houden, kan de inzet van mentoren en maatjes jongeren zeker helpen op hun weg naar volwassenheid.

5 Referentielijst

- Ahrens, K. R., Dubois, D. L., Richardson, L. P., Fan, M. Y., & Lozano, P. (2008). Youth in foster care with adult mentors during adolescence have improved adult outcomes. *Pediatrics*, 121(2), 246-252.
- Bastiaanssen, I. (2019) *Effectief werken in het veranderde jeugdveld*. Nederlands Jeugdinstituut, Utrecht.
- BGZJ (2021). *Projectplan samenwerking informele steun*.
- Britner, P. A., Randall, K. G., & Ahrens, K. R. (2013). Youth in foster care. *The handbook of youth mentoring*, 341-354.
- Bosma, Y. G. A. (2016). *De kracht en kwetsbaarheid van het maatjesproject: Bijzondere vriendschappen* (Master's thesis).
- Bulsink, D. (2012). *Pedagogische civil society voor beginners: Hoe professionals en vrijwilligers goed kunnen samenwerken rond jeugd en gezin*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Dekker, F., Straaten, R. van & Kaddouri, I. el (2013). *Maatjes gezocht. De impact van maatjeswerk en de campagne van het Oranje Fonds*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- DuBois, D. L., Portillo, N., Rhodes, J. E., Silverthorn, N., & Valentine, J. C. (2011). How effective are mentoring programs for youth? A systematic assessment of the evidence. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(2), 57-91.
- DuBois, D. L., Holloway, B. E., Valentine, J. C., & Cooper, H. (2002). Effectiveness of mentoring programs for youth: A meta-analytic review. *American Journal of Community Psychology*, 30, 157- 197.
- Donkoh, C., Underhill, K., & Montgomery, P. (2006). Independent living programs for improving outcomes for young people leaving the care system. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3, 1-18.
- Everson-Hock, E. S., Jones, R., Guillaume, L., Clapton, J., Duenas, A., Goyder, E. ... Swann, C. (2011). Supporting the transition of looked-after young people to independent living: A systematic review of interventions and adult outcomes. *Child Care Health and Development*, 37(6), 767-779.
- Groenendaal, J. H. A. & van Yperen, T. A. (1994). Beschermende en bedreigende factoren. In: Rispens, J., Goudena, P. & Groenendaal, J. (red). *Preventie van psychosociale problemen bij kinderen en jeugdigen*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu van Loghum
- Hynes, M. (2015). Don't quit on me: What young people who left school say about the power of relationships. A follow-up report to "Don't call them dropouts". Full Report. *Center for Promise*.
- Ince D., Yperen, T. A. van, Valkestijn, M. (2018). *Top tien beschermende factoren voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Ince, D. & Schmidt, A. (2017). *Eigen kracht versterken jeugd en ouders Wat weten we? Literatuuronderzoek naar de stand van zaken*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Junger-Tas, J. (2002). *Diploma's en goed gedrag II: Preventie van antisociaal gedrag in het onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Kimerling, R., & Calhoun, K. S. (1994). Somatic symptoms, social support, and treatment seeking among sexual assault victims. *Journal of consulting and clinical psychology*, 62(2), 333.

- Lam, E., & Ligtermoet, I. (2018). *Informele steun heeft een fundamentele eigen waarde in de zorg voor jeugd. Uit: Echt doen wat nodig is, 2018, P104-108, Stichting Beroepseer.*
- Rhodes, J. (2004). *Stand by me: The risks and rewards of mentoring today's youth.* Cambridge: Harvard University Press.
- Sekreve, A., Wijsbroek, S. & Branje, S. (2020) *Samenwerking tussen professionals in de basishulp en de specialistische hulp binnen de JIM-aanpak.* Utrecht: Academische Werkplaats Utrecht. Verkregen via <https://assets-sites.trimbos.nl/docs/83317692-df1c-475f-8c0c-e0550d6426c0.pdf>
- Snijder, M. (2015). *Samen om het kind: Een sterke basis.* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Stein, M. (2008). Resilience and young people leaving care. *Child Care in Practice, 14*(1), 35-44.
- Thompson, A. E., Greeson, J. K., & Brunsink, A. M. (2016). Natural mentoring among older youth in and aging out of foster care: A systematic review. *Children and Youth Services Review, 61*, 40-50.
- Tolan, P., Henry, D., Schoeny, M., Bass, A., Lovegrove, P., & Nichols, E. (2013). Mentoring Interventions to Affect Juvenile Delinquency and Associated Problems: A Systematic Review. *Campbell Systematic Reviews 2013: 10. Campbell Collaboration.*
- Van Dam, L. (2018). De JIM-aanpak: Hoe de inzet van een mentor voor Anton eerst positief werkte, maar later uit de hand liep. *De Pedagoog, 2*, blz. 24-31.
- Van Dam, L., Blom, D., Kara, E., Assink, M., Stams, G. J., Schwartz, S., & Rhodes, J. (2021). Youth initiated mentoring: A meta-analytic study of a hybrid approach to youth mentoring. *Journal of Youth and Adolescence, 50*(2), 219-230.
- Van Dam, L., & De Ruig, S. (2018). JIM, hoe iets simpels ook complex kan zijn. *De Pedagoog*. Nummer 2. Geraadpleegd van: <https://www.nvo.nl/producten/de-pedagoog.aspx>
- Van Dam, L., Heijmans, L., & Stams, G. J. (2021). Youth initiated mentoring in social work: Sustainable solution for youth with complex needs? *Child and Adolescent Social Work Journal, 38*, pp.149–155.
- Van Dam, L., Neels, S., de Winter, M., Branje, S., Wijsbroek, S., Hutschemaekers, G., ... & Stams, G. J. (2017). Youth initiated mentors: Do they offer an alternative for out-of-home placement in youth care?. *The British Journal of Social Work, 47*, 1764-1780.
- Van Dam, L., Smit, D., Wildschut, B., Branje, S. J. T., Rhodes, J. E., Assink, M., & Stams, G. J. J. M. (2018). Does Natural Mentoring Matter? A Multilevel Meta-analysis on the Association Between Natural Mentoring and Youth Outcomes. *American Journal of Community Psychology, 62*, 203-220.
- Van der Klein, M. Bultink, D., & Van der Gaag, R. (2012). *Pedagogische civil society for beginners. Hoe professionals en vrijwilligers goed kunnen samenwerken rond jeugd en gezin.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Van der Tier, M., & Potting, M. (2015). *Een maatje voor iedereen?* Utrecht: Movisie.
- Senten, M. (2010). *Vrijwillige inzet: magazine van het ZonMw-programma vrijwillige inzet voor en door jeugd en gezin*, december 2010.
- Uytterlinde, M., Lub, V, De Groot, N. & Sprinkhuizen, A. (2009). *Meer dan een steuntje in de rug. Succesfactoren van coaching en mentoring onderzocht.* Utrecht: Movisie.

Bijlagen

Mentoren en maatjes als vorm van preventie

Twee programma's zijn opgenomen in de Databank Effectieve Interventies (DEI): *School's Cool* en *New@Home*. Deze twee programma's zijn door een erkenningscommissie van de DEI erkend als theoretisch goed onderbouwd.

De projecten *Big Brothers/Sisters*, *GOAL! Match Mentorproject*, *Benefits for Kids*, *Kans 050* en *Match* zijn niet opgenomen in de Databank Effectieve Interventies, maar dat wil niet zeggen dat ze minder waardevol of niet effectief zouden zijn. Ze zijn alleen (nog) niet theoretisch onderbouwd. Naar de effectiviteit van alle hier beschreven programma's is nog geen onderzoek gedaan.

School's Cool

School's Cool is een programma dat vrijwillige mentoren koppelt aan scholieren die extra steun nodig hebben bij de overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs. Deze mentoren komen één keer per week bij de leerling thuis gedurende 1 tot 1½ uur. Dit heeft als doel dat de leerling de schoolcarrière goed start in de brugklas met meer kans op betere leerresultaten. De kandidaten worden aangemeld door hun leerkracht en gekoppeld aan een vrijwillige mentor die hen wekelijks thuis helpt met alles wat aan school en vrije tijd raakt. Inmiddels wordt de aanpak in vijftien steden uitgevoerd. Uit onderzoek, gedaan in opdracht van School's Cool, blijkt dat het project een positief effect heeft op het voorkomen van schooluitval.

New@Home

New@Home is een project gericht op nieuwkomers tussen de 12 en 20 jaar die naar school gaan en les krijgen in een Internationale Schakelklas (ISK). Deze jonge nieuwkomers zijn maximaal vier jaar geleden in Nederland komen wonen en hebben geen of weinig contact met Nederlanders. Het doel is om het sociaal en cultureel kapitaal van jonge nieuwkomers te vergroten om de integratie in Nederland te bevorderen. Bij sociaal kapitaal gaat het om de toegang tot sociale hulpbronnen. Cultureel kapitaal betreft gedragscodes, omgangsvormen en attitudes die de jongere kunnen helpen om vooruit te komen in de samenleving, in dit geval in Nederland. Gedurende een schooljaar wordt een jonge nieuwkomer gekoppeld aan een maatje, een student/vrijwilliger van 18 tot 30 jaar oud. Na een training en matching (de aanloopfase), ondernemen de jongere en het maatje samen activiteiten om een band op te bouwen (kennismakingsfase) en om culturele drempels te verlagen. Het maatje geeft sociale steun en coacht de jongere om meer contacten in de buurt en met Nederlanders te krijgen (steunfase, verdiepend traject en afrondingsfase). Het maatje is een rolmodel voor de jongere en maakt deze wegwijs in de Nederlandse samenleving.

Big Brothers/Big Sisters

Big Brothers/Big Sisters (BBBS) is een van oorsprong Amerikaanse interventie. BBBS koppelt individuele kwetsbare kinderen en jongeren van 4 tot 24 jaar, aan volwassen vrijwilligers die activiteiten met hen ondernemen. Het doel is de jongeren beter te laten functioneren in het dagelijks leven en hun zelfredzaamheid te vergroten. De mentor richt zich dus op de sociale ontwikkeling van de jongere. De mentor heeft een ondersteunende rol en stelt zich op als vriend en rolmodel. Amerikaans onderzoek laat zien dat de leerlingen die deelnamen aan het programma minder verzuimden op school, hogere cijfers haalden, minder agressief waren en minder alcohol en drugs gebruikten (DuBois e.a., 2002).

Goal!

Mentorproject Goal! Amsterdam is voor (kwetsbare) Amsterdamse jongeren van 12 tot en met 23 jaar die een steuntje in de rug kunnen gebruiken. Jongeren worden gekoppeld aan een vrijwilliger die hen als mentor een jaar lang begeleidt en ondersteunt op het gebied van school, werk of andere zaken die van invloed zijn op het dagelijks functioneren van een jongere. Het betreft kwetsbare jongeren die de steun van een mentor goed kunnen gebruiken. De mentor helpt de jongere om zijn of haar vaardigheden te versterken en zelfvertrouwen te vergroten. Ook is de mentor er om met de jongere te praten over zaken waar hij/zij mee zit. Het mentorproject wordt uitgevoerd samen met medewerkers van verschillende scholen, jeugdzorginstellingen en welzijnsorganisaties in de stad.

MatchMentorproject

MatchMentor is een mentorproject voor jongeren van 10 tot en met 23 jaar dat wordt uitgevoerd in verschillende gemeentes in Zuidoost Brabant. Het doel is om jongeren te ondersteunen bij het succesvol inrichten van hun leven. De mentor kan de jongere op verschillende gebieden ondersteunen, bijvoorbeeld bij vragen op het gebied van onderwijs, vrije tijd, de thuissituatie en arbeid. MatchMentoren hebben meestal één keer per week een afspraak met de jongere. Er is sprake van een intensieve samenwerking met onderwijs.

Benefits for Kids, Stichting B for you

Het mentorprogramma Benefits for Kids is een programma voor jongeren tussen de 8 en 14 jaar wonend in Rotterdam en omstreken. Ook bij deze interventie worden jongeren gekoppeld aan een mentor die bij allerlei vragen ondersteuning kan bieden. Daarbij wordt geprobeerd contact te leggen tussen het bedrijfsleven in de stad, het onderwijs en het maatschappelijk middenveld.

Kans 050

KANS 050 is er speciaal voor jongeren tussen 14 en 23 jaar uit de provincie Groningen die een schooldiploma willen halen op (v)mbo-niveau. Het project is gespecialiseerd in het thema regionalisering. Het ontwikkelt kennis en ervaring in regionale draagvlakontwikkeling; herkend worden als lokaal aanbod is daarbij zeer van belang voor succes. Daarnaast is in 2013 en 2014

online mentoring ontwikkeld. Daarbij voert Kans 050 de intakegesprekken met de jongeren die dat willen via een speciale (beveiligde) chatfunctie. Vervolgens kan de jongere kiezen voor een mentorcontact dat volledig online verloopt. Maar ook face-to-face contact met de mentor blijft een keuzemogelijkheid.

Match!

Match! is een mentorprogramma van Humanitas en richt zich op jongeren tussen 12 en 25 jaar die een ondersteuningsvraag hebben (over werk, school, vrije tijd), jongeren die om uiteenlopende redenen hulp vanuit de (jeugd)hulpverlening hebben ontvangen of nog steeds krijgen. Dit kunnen jongeren zijn die verblijven op een leef -of behandelgroep, nog thuis wonen en ambulante hulp ontvangen (bijvoorbeeld via schoolmaatschappelijk werk of jeugdhulp) of jongeren die bezig zijn met meer zelfstandigheid (begeleid wonen) en daarvoor nog begeleiding krijgen. Ook is Match! er voor jonge nieuwkomers, jonge ouders en dak- en thuisloze jongeren. Daarnaast wordt ervaring opgebouwd in de samenwerking met jeugdhulp en in het aangaan van nauwe vormen van samenwerken met andere organisaties die mentoring voor jongeren aanbieden in de regio.

Oranje Fonds

Het Oranje Fonds stimuleert de ontwikkeling van kennis en expertise bij mentorprojecten met hun programma Masters in Mentoring. Om dit te bereiken zijn er vijf organisaties geselecteerd als Masters in Mentoring. Zij krijgen de kans om als 'master' hun bereik te vergroten, nieuwe doelgroepen aan zich te binden en zich te ontwikkelen als vraagbaak voor organisaties die meer willen weten over mentoring. De betrokken organisaties zijn: *MatchMentorproject*, *Benefits for Kids*, *Kans 050*, *School's Cool* en *Match!* Ook heeft het Oranje Fonds bouwstenen voor een succesvol mentorproject gedefinieerd.

Mentoring en maatjes als vorm van jeugdhulp

Jouw Ingebrachte Mentor

Jouw Ingebrachte Mentor (JIM) is een benadering waarbij informele mentoring wordt geïntegreerd met een behandeltraject. Als start van het behandeltraject kiezen jongeren een persoon uit hun eigen netwerk. Dit kan een familielid, buurman, vriend of docent van de jongere zijn. Deze informele mentor ondersteund als vertrouwenspersoon de jongere en is zijn vertegenwoordiger naar ouders en professionals. De JIM-aanpak past goed binnen de ontwikkelingen om meer gebruik te maken van de eigen kracht en van het eigen netwerk.

De JIM-aanpak bestaat uit vier fasen en duurt zes tot negen maanden (Van Dam e.a., 2017), afhankelijk van de complexiteit van problemen en de bereidheid/mogelijkheden van familie, het sociale netwerk en professionals om samen te werken. Zo kan JIM via mediacampagnes worden gestimuleerd (universele preventie), wordt het ingezet in het onderwijs (selectieve preventie), in een begeleid kamertraject (geïndiceerde preventie) of ter voorkoming van uithuisplaatsing (zorg gerelateerde preventie). In dit laatste geval wordt er ook wel gesproken over 'JIM in een behandelcontext.'

De steun die een jongere ontvangt van de mentor is afhankelijk van de situatie. In de basis zijn er vijf typen steun die een JIM kan geven: sociaal emotionele steun, praktische ondersteuning, advies, rolmodel en sociaal kapitaal (toegang tot een netwerk).

Onderzoek naar de JIM-aanpak

Uit Nederlands onderzoek van Van Dam en collega's (2017) komt naar voren dat de JIM-aanpak een alternatief zou kunnen zijn voor uithuisplaatsing. Daarom werden 96 jongeren met een JIM vergeleken met een controlegroep van 104 jongeren binnen de residentiële zorg. Van de jongeren was 83% in staat een mentor te nomineren binnen gemiddeld 33 dagen. De meest gekozen mentoren waren respectievelijk familieleden, eigen vrienden, een vriend van de ouders en kennissen. Een aantal jongeren koos een buurman of buurvrouw of een andere volwassene zoals een leraar. Dit komt overeen met eerdere onderzoeken. Ook de bevinding dat de mentoren voornamelijk emotionele steun boden komt overeen met eerder onderzoek.

De resultaten wijzen erop dat het betrekken van belangrijke volwassenen naast de ouders, uithuisplaatsing kan helpen voorkomen bij jongeren met complexe problematiek. Van Dam en collega's zijn ook positief kritisch op de door hen ontwikkelde aanpak. In een artikel in *de Pedagoog* beschrijven zij de casus van Anton. Dankzij de informele steun van de neef van de moeder van Anton woont Anton nog steeds thuis bij zijn ouders. Wel zijn er ook dingen misgegaan tijdens de informele steun. De mentor die aanvankelijk goed met Anton en het gezin kon samenwerken, bleek zelf forse problematiek te hebben waardoor hij tijdens het traject juist voor meer onrust in het gezin zorgde. Uiteindelijk is de neef op verzoek van de ouders uit de positie van JIM gestapt en hebben zij geen contact meer. Feit blijft dat de uithuisplaatsing is voorkomen. De casus beschrijft de

kracht van de inzet van een informele mentor samen met de uitdagingen die daarbij kunnen ontstaan.

Jeugdsupport

Humanitas Jeugdsupport is bedoeld voor jongeren tussen de 12 en 25 jaar die te maken hebben (gehad) met jeugdhulp en onvoldoende steun van de mensen om hen heen ervaren. Maatjes ondersteunen de jongeren op allerlei manieren, bijvoorbeeld bij vragen over werk, opleidingen of wonen. Het maatje is er ook om leuke activiteiten te ondernemen.

Fier

Fier is een behandel- en expertisecentrum op het gebied van geweld in afhankelijkheidsituaties en heeft een eigen maatjesproject: Bijzondere Vriendschappen. Dit project is opgericht voor meiden die te maken hebben gehad met geweld in afhankelijkheidsrelaties en voor hun veiligheid bij Fier verblijven. Het doel van Bijzondere Vriendschappen is om het sociale netwerk van deze meiden te vergroten, te laten ervaren wat een normale vriendschap is, succeservaringen op te laten doen in sociale vaardigheden en hen een rolmodel te geven. Uit een masteronderzoek waarbij dit project is geëvalueerd komt naar voren dat het ervaren van een klik, vertrouwen, initiatief en motivatie van de vrijwilliger succesfactoren te zijn (Bosma, 2016).

Naast Wonend Mentorhuis

In een naast wonend mentorhuis (NWM) wonen vier jongeren zelfstandig met begeleiding van een mentor die in het pand ernaast woont. Het NWM is een vorm van zelfstandig wonen met toezicht en begeleiding van één contactpersoon. Een NWM is geschikt voor jongeren van 16 tot 18 jaar die al redelijk zelfstandig zijn en het fijn vinden om één vast persoon met toezicht dichtbij te hebben. Dit zijn vaak jongeren met gedragsproblemen, moeilijke thuissituaties, instabiele leefomgevingen en een lange geschiedenis in de hulpverlening. Via een NWM leren de jongeren om uiteindelijk helemaal zelfstandig te wonen.

Het Nederlands Jeugdinstituut is een onafhankelijk en betrokken kenniscentrum dat actuele kennis over jeugd, vakmanschap en de organisatie van het jeugdveld verzamelt, verrijkt, duidt en deelt.

© 2021 Nederlands Jeugdinstituut

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden.

Graag de bron vermelden.

Meer informatie over een sterke basis voor de jeugd: www.nji.nl/sterke-basis-voor-de-jeugd/

Daar vindt u ook de contactgegevens van medewerkers waarbij u met uw vragen terecht kunt.

Auteurs: Inge Bastiaanssen, Yamuna Ditters, Marjolein Wiegman, Beata Schrier en Melissa Bastiaan

Deze notitie is een herziene uitgave van de notitie uit 2020. Deze herziene uitgave is aangevuld met recente onderzoeken en praktijkervaringen in Nederland. Daarnaast is aangevuld dat mentoren en maatjes een vorm van informele steun binnen breed pallet aan vormen van informele steun.